

۸۱۷۷۱۱۳۸

تأملاتی در هنر اسلامی

دکتر احمد رضا بسیج

ISBN: 978-964-512-616-6

Printed in the Islamic Republic of Iran

سرشناسه: بسیج، احمدرضا، ۱۳۴۰ -

عنوان و نام پدیدآور: تأملاتی در هنر اسلامی/احمدرضا بسیج.

شناسه افزوده: اداره کل حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس

مشخصات نشر: شهرکرد: سدره المنتهی، ۱۳۹۸ مشخصات ظاهری: ۲۲۰ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۱۴۹-۷۸-۴ وضعیت فهرست نویسی: فیپا

یادداشت: این اثر حمایت اداره کل حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس استان چهارمحال و بختیاری چاپ و منتشر

میگردد. یادداشت: کتابانه: ص. ۲۱۳؛ همچنین به صورت زیرنویس.

موضوع: هنر اسلامی موضوع: Islamic art

شناسه افزوده: بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس، اداره کل حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس استان چهارمحال و

بختیاری رده بندی کنگره: N۶۲۶۰

رده بندی دیویی ۷۰۹/۱۷۶۷۱ شماره کتابخانه ملی: ۵۹۳۷۳۳۸

اداره کل حفظ آثار و نشر
ارزش‌های دفاع مقدس
استان چهارمحال و بختیاری

تأملاتی در هنر اسلامی

مؤلف: دکتر احمدرضا بسیج (عضو هیئت علمی دانشگاه فرهنگیان)

طراح جلد: کمال‌الدین بسیج

لیتوگرافی: سروش چاپ: نقشینه

شمارگان: ۳۰۰۰ چاپ اول: زمستان ۱۳۹۸

ISBN: 978-600-5149-78-4

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۱۴۹-۷۸-۴

Printed in The Islamic Republic of IRAN

کلیه حقوق محفوظ است

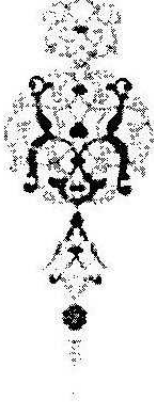
فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۹	پیشگفتار
۱۳	۱. چیستی هنر
۱۵	هنر اسلامی از منظر قرآن
۲۳	۲. مبانی معرفتی هنر غیردینی و نتایج آن
۲۶	مبانی معرفتی هنر غیردینی
۳۱	مدرنیسم و پست مدرنیسم به مثابه روح هنر غیردینی
۳۳	میانی فرهنگ و هنر غرب
۳۳	۱. راسیونالیسم (عقلانیت و عقل گرایی = اصالت عقل)
۳۶	۲. آمپریسم (اصالت تجربه = حسگرایی)
۳۷	۳. ساینتیسیسم
۳۸	۴. اومانیزم
۴۰	۵. لیبرالیسم (اباحیت)
۴۴	۶. دموکراسی
۴۵	۷. سکولاریزم

۸. نسیت فهم، فرهنگ و اخلاق ۴۵
۹. تجربه گرایی دینی ۴۷
۱۰. قرائت پذیری ۴۷
۱۱. پلورالیسم (کثرت گرایی دینی) ۴۷
۱۲. نسیت فرهنگی ۴۸
- نتایج حاصل از مبانی فرهنگی غرب در کار هنر و هنرمند ۵۱
۱. جدایی هنر از ارزش ۵۱
- ارزش زن در مسیحیت تحریف شده ۵۵
- ارزش زن در اسلام ۶۱
- نگرش مسیحیت تحریف شده به گناه و انسان ۶۵
۲. جدایی هنر از دین ۶۸
۳. جدایی هنر از اخلاق ۸۱
۴. قرار گرفتن هنر در خدمت استعمار ۹۷
۳. منبع هنر در فرهنگ اسلامی ۱۱۳
- ویژگی های فرهنگ اسلامی ۱۲۸
۴. هنر اسلامی مبتنی بر فرهنگ اسلامی ۱۴۱
- هنر اسلامی عین تعهد است ۱۴۳
۵. هنر و رسالت هنرمند ۱۵۵
۶. اعتکاف، هنر خودسازی و رسالت هنرمند ۱۶۵

- ۱۷۷ هنر، رسالت بسیج و حراست از انقلاب اسلامی
- ۱۸۰ رسالت بسیج
- ۱۸۴ شاخص‌های بسیج
- ۱۸۶ هنر و رسالت بسیج
- ۱۸۹ جایگاه هنرمندان و شعار سال

- ۱۹۹ نقش نقد سالم و سازنده در آثار هنری
- ۲۰۸ خیال، ما، هنر است
- ۲۰۹ الهام‌بخش فاعلی هنر است
- ۲۱۰ جایگاه نقد سالم در باب هنر
- ۲۱۳ منابع

باسمه تعالی

پیشه تار

هنریکی از خصیصه‌های وجودی و هویتی انسان است، به گونه‌ای که زیستن با هنر آن عملاً ناممکن می‌نماید. هنر چنان با زندگی انسان در آمیخته که گویی با آن گفتم:

ابر و باد مه و خورشید و هنر در کارند

تا توانایی کفر، ارس و به غفلت نخوری

با این وصف پرداختن به چینی و چراغ و کارکرد هنر و آسیب‌شناسی آن از آفات، امری است که به طور قطع می‌توان گفت از شناخت آفات مربوط به غذای جسم لازم‌تر و فوری‌تر است. چرا که غذای جسم در صورت فساد، جسم را می‌میراند، بی‌آنکه آسیبی به روح و سعادت آدمی وارد سازد. اما غذای روح اگر به فساد گراید، روح را می‌میراند و در نتیجه سعادت آدمی را با چالشی جدی مواجه می‌سازد.

هنر غذای روح است همانگونه که هر دیدنی، شنیدنی، خواندنی و خلاصه هر تصویری که از طریق حواس گوناگون به ذهن می‌رسد و از آنجا در روح ساکن می‌شود. این مطلب بحثی است فلسفی که فعلاً جای پرداختن به آن نیست. اما به تعبیر بزرگان و فلاسفه روح آدمی وجود و قوامش به همین صورت‌هایی که موسوم به علم هستند و از طریق حواس کسب می‌گردند؛ و

اگر این صورت‌ها سالم باشند، روح مکتسب نیز سالم خواهد بود و هرگاه محصول اکتسابی فاسد بود، به تبع آن روح نیز شکل‌گیری یا قوامش به فساد خواهد رفت.

جان نباشد جز خیر در آزمون هر که را افزون خیر جانش فزون

جان ما از جان حیوان بیشتر از چه زان رو که فزون دارد خبر^۱

معنی شعر مولوی این است که جان (روح) انسان چیزی جز خیر و علم نیست. افزایش و رشد روح نیز بسته به میزان علم است. همانگونه که افزونی انسان به حیوان به واسطه بیشتر بودن علم و معرفت اوست. علم در تعابیر فلسفه و منطق عبارت از صورت‌های ذهنی حاصل شده به واسطه حواس درونی و بیرونی است.

این نکته نیز موم است که اگر صورت‌ها مطابق با حقیقت هستی و خیر و نیز موافق شرع مقدس باشد، آدمی رتر از حیوان و بلکه فرشته می‌شود و اگر صورت‌ها و علم او موافق شیعت و مطابق حقیقت نبود، آدمی و در واقع حقیقت او که روح و جان اوست از همه نیز فروتر است:

﴿أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَئِكَ لَمْ يَذُكُّوا﴾ (اعراف/۱۷۹)

آنان همانند چهارپایان بلکه گمراه‌ترند. [در آیه‌ها مان غافل ماندگانند.

البته قیامت نیز ظهور همین ملکات فضیله یا ردیله^۲ است که دستاورد

و کسب خود اوست.

﴿يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُّحَضَّرًا وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ تَوَدُّ لَوْ

أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ أَمَدًا بَعِيدًا﴾ (آل عمران/۳۰)

۱. مولوی، مثنوی معنوی، دفتر دوم.

روزی که هر کسی آنچه کار نیک به جای آورده و آنچه بدی مرتکب شده حاضر شده می‌یابد و آرزو می‌کند کاش میان او و آن [کارهای بد] فاصله‌ای دور بود.

به تعبیر دیگر آنچه در قیامت ظاهر می‌شود همان چیزی است که در این دنیا باطن بود؛ و بسیاری از مردم از آن در غفلت بودند.

﴿يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ﴾ (روم/۷)

از زندگی دنیا ظاهری را می‌شناسند و حال آنکه از آخرت غافلند.

در تفسیر حقیقت آخرت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود:

«إِنَّمَا هِيَ أَعْمَالُكُمْ تُرَدُّ إِلَيْكُمْ»

آنچه از پاداش و عتاب حساب شما می‌شود همان اعمال خودتان است که به شما برگردانده می‌شود.

گفته شد هنر مانند هر کسب دلمر و خلقی دیگر غذای روح است و این غذا می‌تواند سالم یا فاسد باشد. در حدیث است از امام صادق علیه السلام که می‌فرماید:

«مَا مِنْ قَلْبٍ إِلَّا وَ لَهُ أُذُنَانِ، عَلِيَّ احِدَاهُمَا مَلِكٌ مُرْشِدٌ وَ عَلِيَّ الْآخِرَى شَيْطَانٌ مُفْتَنٌ»^۱ یعنی اینکه هر قلب و اندیشه‌ای دو گوش دارد، که بریکی از این دو گوش مَلِكٌ هدایتگری است و بر دیگری شیطانی فتنه‌گر. مَلِكٌ وظیفه‌اش ارشاد و هدایت و الهام خیر و صلاح و خوبی است و شیطان کارش وسوسه شر و خلاف و بدی.

۱. مجلسی، بحار الأنوار، جلد ۳، ص ۹۰.

۲. کلینی، اصول کافی، ج ۳، ص ۳۶۷.

با این وصف هر انسانی از جمله هنرمند و هنر او همیشه در مواجهه با یکی از دو امر الهام و وسواس است. به تعبیر دیگر ما همیشه با دو نوع هنر مواجهیم؛ هنر رحمانی و هنر شیطانی. هنری که تلاش می‌کند انسان را در مسیر درجات به کمال روحی، معنوی و اخلاقی برساند و در مقابل هنری که فعلیتش قرار دادن انسان در مسیر درکات است تا سقوط روحی و اخلاقی بیشتری را حاصل کند؛ و البته:

هر ندایی که ترا بالا کشید آن ندای می‌دآن که از بالا رسید
 هر ندایی که ترا حرص آورد بانگ گرگی دآن که او مردم درد
 شتاب حاصل تلاشی است برای تبیین هنری که انسان را بالا می‌برد و رسالتی الهی بر عهده می‌گیرد. آنچه در پی خواهد آمد در قالب هشت فصل، دل‌مشغولی‌هایی پیرامون هنر است و پیش‌ازینکه یک اثر منسجم و کلاسی با موضوع هنر باشد؛ بیان دعا و غه‌های نسیئنده در حوزه واقعیت و وظایف هنر و هنرمند متعهد است و البته نیک؛ می‌دانیم که این نگاه مخالف بسیار دارد. اما:
 حافظ وظیفه تو دعا گفتن است و بسی در بند آن مباش که نشنید یا شنید

لازم به ذکر است که ما پیشتر در در کتاب «سفسه هنر» و «حکمت اسلامی هنر» به تفصیل پیرامون چیستی، چرایی و غایت هنر توضیح داده‌ایم که مراجعه به آنها برای علاقه‌مندان خالی از فایده نیست.

ولله المستعان - احمد رضا بسیج